

Norra kyrkogården

Kalmar kyrkliga samfällighet, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2005

KI Norra kyrkog 094

Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2005, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik	5
Kort kyrkogårdshistorik	5
NORRA KYRKOGÅRDEN	7
Kyrkomiljön	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	9
Beskrivning av enskilda områden med kulturhistorisk bedömning	15
Norra kyrkogården	15
Beskrivning av Skogskyrkogården	18
Utvidgningen 1995 samt den muslimska	22
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET	25

ARKIV OCH LITTERATUR

Bilagor:
Kulturminneslagen

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftet innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt ha ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Cecilia Ring och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravningsbredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland (dessutom troligen delar av nuvarande Kanada). Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydskanandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen "Finnveden och Njudung" vilka tillsammans med virdarnas land "Varend" kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohäradslagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdats att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Varend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Varend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domstol bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härader och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie domstolar upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Møre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetta, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Møre, Södra Møre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt.

Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

Växjö stift omfattar cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

NORRA KYRKOGRÅDEN

Fastighetsbeteckning: Norra kyrkogården 1:1, Kalmar stad, Kalmar kommun, Norra Møre härad, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal (Kalmar stad): 1725: 949 inv, 1820: 2792 inv, 1920: 17 563 inv, 1960: 30 735 inv, 2004:34 060 inv

Kyrkomiljön

Kyrkogården ligger norr om Kalmars centrum. Öster om kyrkogården utgör Norra vägen gräns. Ytterligare längre österut ligger villaområdet Getingen. I söder, väster och norr omges kyrkogården av Galggatan, Kungsgårdsvägen och Jakob Smålänningss gata. Bortom dessa gator breder bostadsområdet Oxhagen med flerfamiljshus från 1950- och 60-talen ut sig. Norra vägen är en av Kalmars viktigaste trafikleder som binder samman bostads- och industriområden i norr med centrum i söder.

Kyrkogårdens historik

Kalmar stads första kyrkogård anlades mitt i den medeltida staden i anslutning till St. Nicolai kyrkan. Denna kyrkogård kom att fortsätta brukas även när staden och kyrkan flyttade till

Kvarnholmen i mitten av 1600-talet. Under 1800-talet växte Kalmars befolkning och med det följde behovet av en ny kyrkogård. Mellan åren 1850-1859 anlades Södra kyrkogården, nära Kalmar slott. Denna kyrkogård anlades i en stil starkt präglad av klassicistiska drag med raka gångar som möts i räta vinklar samt väl avgränsades gravkvarter. År 1863 förstärktes det klassicistiska uttrycket än mera genom anläggandet av en lindallé. Ett kapell för mindre begravningsceremonier byggdes också. Medel för detta skänktes av Utskänningsbolaget.

Kalmar stad fortsatte att växa och redan i slutet av 1800-talet hade man insett att Södra kyrkogården snart skulle vara fullbelagd. Man påbörjade därför planläggningen av ytterligare en begravningsplats. Denna fick namnet Norra kyrkogården. Platsen låg vid den här tiden en bit utanför staden. Norra kyrkogården ritades av stadsarkitekten i Kalmar J. F. Olsson. Han ritade också det begravningskapell som byggdes på platsen. Arbetena pågick 1908-1911 och kyrkogården invigdes den 17 september av domprosten Engström. Den del av kyrkogården som tillkom vid den här tiden anlades enligt klassicistiska principer t.ex. med gångar betonade av alléer och noga avgränsade gravkvarter. Samtidigt har kyrkogården fått en egen, friare form som inte sammanfaller med de klassicistiska principerna. Gångarna är raka men möts inte i räta vinklar. De går runt hela kyrkogården samt strålar samman till kyrkogårdens centrum vid kapellet. När kyrkogården anlades placerades köpegravarna utmed gångarna och i anslutning till kapellet medan linjegravsområden placerades inne i kvarteren. Köpegravarna kom på så sätt att bilda ramar runt linjegravarna.

Norra kyrkogården kom att utvidgas under 1930-talet. Den nya kyrkogårdsdelen ritades av kyrkogårdsarkitekten C. V. Wahlberg, Malmö, och fick namnet Skogskyrkogården. Området omfattade 62 000 kvadratmeter och hade ursprungligen tillhört Kungsladugården Skälby. Marken hade tidigare inköpts av Kalmar stad och kom nu att användas för kyrkogårdens behov. År 1939 var planeringen klar och i slutet av 1930-talet togs området i bruk. Första etappen av arbetet omfattade kvarteren 1 och 2, inklusive urngravsområden i dessa båda kvarter, samt ett nytt kapell, Skogskapellet, och ett urnkvarter, kvarter 10, i anslutning till detta. Kostnaden för denna etapp beräknades till 43 000 kr exklusive kapellet. Vid den här tiden rådde hög arbetslöshet i Kalmar och en stor del av anläggningsarbetena kom att utföras som beredskapsjobb. Kvarteren 1 och 2 fick en strikt ordnad utformning. Gravarna placerades i noga ordnade rader. Nordväst om detta område anlades en mer utpräglad skogskyrkogård som fick en friare utformning. Området var bevuxet med tallskog som togs tillvara vid anläggandet. Skogen gallrades och kompletterades med buskage av rhododendron och lagerhägg. Merparten av gravplatserna i detta område avsattes för urngravar. Kvarter 10 samt det därefter anlagda kvarter 7 anlades omgärdade av en jordvall som stöttades av en vallmur av kalksten.

Det första urngravsområdet på kyrkogården var dock kvarter 6U på Norra kyrkogården som togs i bruk 1932. Urnorna placerades här i urnkammare av cement i marken under gravplatsen. Ovan jord markerades platsen av en enkel gravvård samt en omgärdning av låga buxbomshäckar. Gravplatserna belades med grus. Kvarteret har än idag kvar mycket av sin ursprungliga utformning liksom kvarteren 7 och 10 på Skogskyrkogården. Det sistnämnda kvarteret har också kvar urnkammarna. I kvarter 10 planterades buxbomshäckar i vinklar och bågar och utmed dessa placerades gravplatserna. I kvarter 7 planterades buskage av rhododendron och lagerhägg som skärmade av och skapade olika rum. I den sydvästra delen av kyrkogårdens område byggdes plantskola och ekonomibygnader.

I början av 1900-talet växte Eldbegängelserörelsen fram i Sverige. I Kalmar väcktes förslaget att bygga ett krematorium på allvar 1933. Året efter fattades beslut om bygget. J. F. Olsson

ritade två förslag. Det ena förslaget innebar en utbyggnad av det befintliga kapellet medan det andra förslaget innebar ett helt nytt kapell med krematorium inrymt i källaren på den nya kyrkogårdsdelen. Det blev det sistnämnda förslaget som genomfördes. Beslutet fattades 1935. Byggnaden kallades tidigare Skogskapellet och idag Skogssalen.

Krematoriet kom att brukas under 25 år. 1960 påbörjades planeringen för att bygga ett nytt krematorium. Anläggningen behövde moderniseras och kapaciteten ökas. Det nya krematoriet uppfördes 50 meter väster om Skogssalen. Ritningarna gjordes av Gustaf Birch-Lindgren och Rudolf Holmgren. De båda arkitekterna ritade också ett nytt kapell som fick namnet Heliga Korsets kapell.

I samband med arbetet på kapellet ritade också Rudolf Holmgren den klockstapel som 1963 byggdes på kyrkogården. Samma år ritades personalutrymmen och förråd av R. Berg. Dessa personalutrymmen utvidgades 1991.

1988 gavs tillstånd till att ta bort häckar och dylikt kring gravar i kvarter 6. Man fick också tillstånd att så in gravplatserna med gräs. Vid denna tidpunkt påbörjades planeringen för att göra ytterligare en utvidgning av kyrkogården. 1989-90 genomfördes en arkeologisk undersökning av området. Man fann då stensättningsliknande lämningar samt röjningsrösen. Arbetet med att utvidga kyrkogården i nordväst fortsatte i början av 1990-talet. I samband med schaktningsarbeten 1992 påträffades en del lösfynd som daterades till stenålder. År 1999 var arbete med den nya kyrkogårdsdelen klart och området invigdes. I den östra delen av området anlades en muslimsk begravningsplats.

År 1988 anlades också en minneslund i sydvästra delen av Skogskyrkogården. Ritningarna gjordes av arkitekt Tommy Eriksson. Två år senare fick man tillstånd att så in ett antal grusbelagda ytor på Norra kyrkogården. Det handlade främst om grusbelagda ytor i anslutning till kapellet, en mindre gång i kvarter 10 samt ett antal gravplatser i kvarter 2 och 3.

På den äldre delen av kyrkogården gavs 1999 tillstånd till att i en del av kvarter 2 anlägga urngravar istället för kistgravar. I kvarteret planterades hängalmar. År 2002 stängdes en av Norra kyrkogårdens ingångar i sydväst och en häck av tuja planterades.

Skogskapellet renoverades 2004 och anpassades för att även kunna användas för icke kristna begravningar. Det var i samband med denna renovering som byggnaden bytte namn till Skogssalen. Samma år gavs tillstånd till att i kvarteren 21 och 23 iordningställa gravvårdar av sten och glas samt stenpollare av granit som kan delas av flera familjer. Året därpå gavs tillstånd att plantera rhododendron vid infarterna till kvarter 2 på Norra kyrkogården.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Norra kyrkogården är en plats med flera rum. Hela kyrkogården heter Norra kyrkogården men samma namn används också för den äldsta delen av kyrkogården. Detta för att skilja den från Skogskyrkogården som är av yngre datum. De olika rummen på kyrkogården speglar olika tiders syn på kyrkogården som anläggning och erbjuder dem som önskar en stor valfrihet när det gäller att utforma sin gravplats.

Den äldsta delen d.v.s. Norra kyrkogården, som stod klar 1911, har flera av den klassicistiska kyrkogårdens mest framträdande karaktärsdrag t.ex. gångar markerade med alléer samt tydligt avgränsade och ordnade kvarter. Området har en plan som på det stora hela bevarats sedan

anläggningstiden. Köpta gravplatser med grusade ytor och omgärdningar har placerats i kvarterens ytterkanter och i mitten har linjegravsområden anlagts. 1900-talets teknikutveckling har lett till att områden med grusgravar sätts in med gräs och omgärdningar kring gravplatser har tagits bort. Delvis har dock dessa äldre former av gravplatstraditioner bevarats vilket ger ledtrådar till kyrkogårdens utvecklingshistoria. Rester av linjegravsområdena återfinns i samtliga kvarter där de från början har funnits. Områdets centrum är Norra kapellet där gångsystemet strålar samman.

Kvarter 7 Norra kyrkogården. Bilden visar dels delar av en av kyrkogårdens lindalléer och dels hur köpta gravplatser placerats i kvarterets ytterkant och linjegravplatserna i kvarterets mitt. (KI Norra kyrkog 107)

Västra delen av kvarter 6 Skogskyrkogården. Tallskogen och buskagen av rhododendron och lagerhägg skapar rumskänsla. Kvarteret är ett av flera urngravskvarter. (KI Norra kyrkog 171)

Norra kyrkogården ligger i södra delen av kyrkogårdsområdet. Norr om detta ligger Skogskyrkogården som började anläggas på 1930-talet. Gränsen mellan de båda områdena markeras av två häckar, en av idegran och en av avenbok. Mellan de båda är ett utrymme insått med gräs. Gräsen markeras också genom det tydliga skiftet av anläggningsstil. 1930-talets kyrkogård rymmer två olika typer av anläggningsformer. I södra delen av Skogskyrkogården ligger en rad ordnade ytor för urngravar tillsammans med ett stort kistgravsområde. Urngravplatserna är anlagda i en rad öppna eller slutna små ytor som avdelas av eller är omgivna av häckar av avenbok. I de mot gången öppna ytorna är gravvårdarna vända mot norr. In i de av avenbokshäckar inneslutna ytorna leder gångar belagda med kalkstensplattor och gravvårdarna är här vända mot gången antingen mot öster eller väster. Majoriteten av gravplatserna är belagda med grus och omgärdade av låga buxbomshäckar. Gravvårdarna är omväxlande placerade stående eller liggande. Kistgravsområdet är utlagt med rader av gravvårdar i nord-sydlig riktning med undantag av kvarter 2A där rader är lagda i öst-västlig riktning. Majoriteten av gravvårdarna är ryggställda och mellan flertalet av raderna är häckar av olika slag planterade. Gångsystemet går i nord-sydlig och öst-västlig riktning och gångarna möts i räta vinklar.

I norra delen av Skogskyrkogården ligger ett urngravsområde som omfattar fyra stora kvarter. Detta område har utformats som en skogskyrkogård. Här har den naturliga tallskogen lämnats kvar och bidrar starkt till området karaktär. Området är indelat i fyra kvarter som var för sig är indelade i "korridorer" avskärmade av rhododendron. De äldsta kvarteren, kvarter 10 och 7, har anlagts inom en jordvall som stöttas av en mur av kalksten. I kvarter 10 har små, låga buxbomshäckar planterats i olika formationer och mot dessa har gravvårdarna placerats. Gravvårdar är också placerade utmed stödmuren av kalksten och gravvårdarna har då placerats på muren.

Den yngsta delen av kyrkogården tillkom under 1990-talet. Området är beläget norr om Skogskyrkogården. Den östra delen av området utgörs av den muslimska begravningsplatsen. Frånsett detta område är det främst de västra och nordvästra delarna av området som är i bruk. Hela området är insått med gräs och olika typer av planteringar är iordningställda eller på väg att anläggas. I väster sluttar området inåt och i dess centrum ligger en damm med ett konstverk av sten och glas. I området finns kvarter för kistgravplatser och kvarter för urngravplatser.

Omgärdning

I söder: Hög häck av tuja

I öster: Hög häck av tuja som i anslutning till parkeringsplatsen i kyrkogården nordöstra del övergår i en stenmur av murad natursten.

I norr: Brunmålat trästaket.

I väster: Brunmålat trästaket som söder om Heliga Korsets kapell övergår i en kallmurad stenmur. Längst i söder tar en hög tujahäck vid.

Del av tujahäcken som omgärdar kyrkogården i öster.
(KI Norra kyrkog 093)

Ingång till Skogskyrkogården i öster.
(KI Norra kyrkog 094)

Ingångar

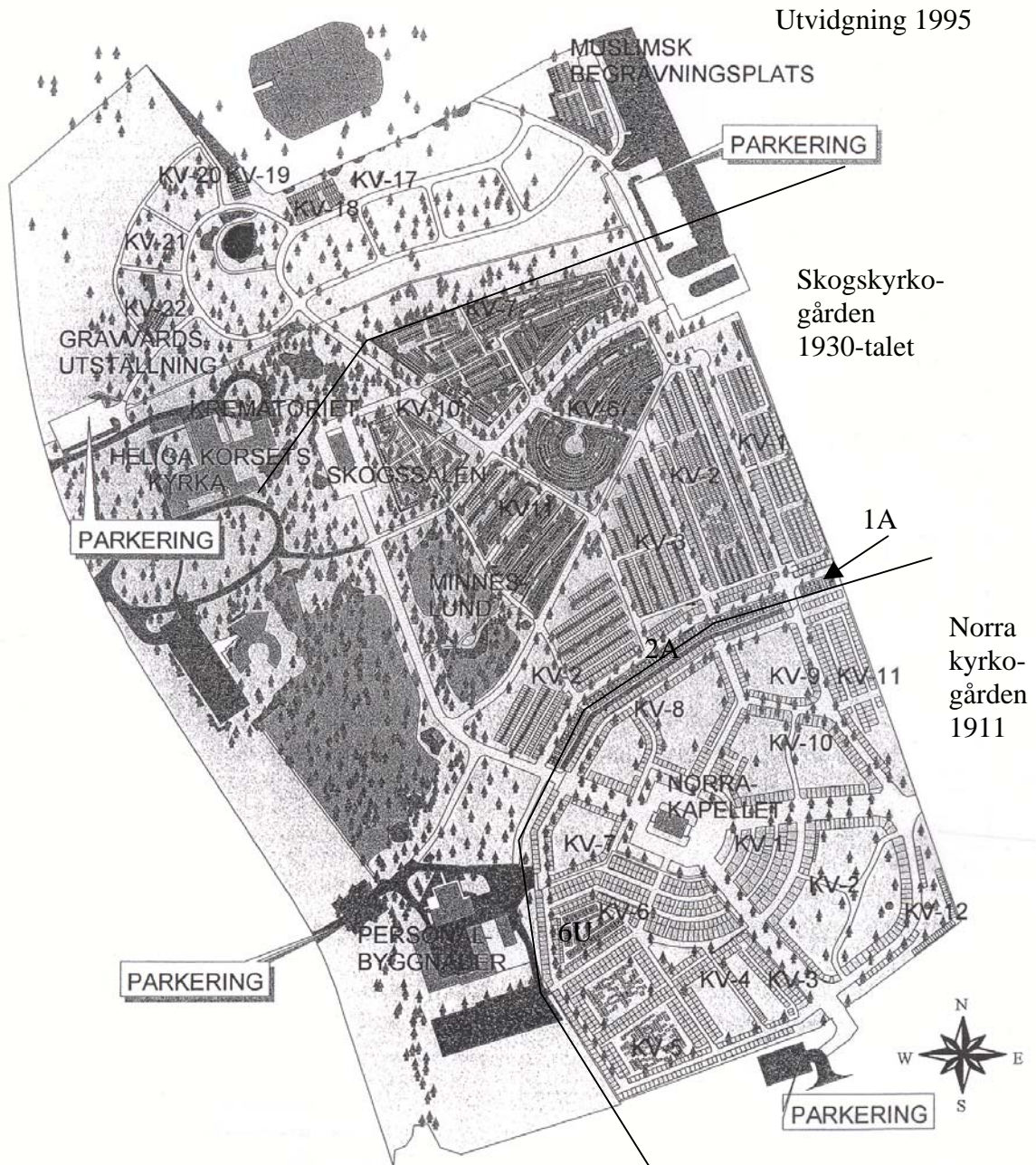
I söder: Tre dubbelgrindar av svart smide krönta av kors. Paret i mitten är större än de båda andra. Fyra kvadratiska grindstolpar av murad kalksten. De båda i mitten är högre och kröns av kors av sandsten. I anslutning till ingången finns en sektion med svartmålat smidesstaket på var sida om ingången.

I öster: Fyra ingångar beskrivna från söder mot norr. (1) Ingång lik den i söder men grindarna är mindre. (2) Mindre grind i gränsen mellan Norra kyrkogården och Skogskyrkogården. Enkel grind av svartmålat smide och stolpar av metall. (3) En dubbel grind omgiven av två enkla grindar, alla i svartmålat smide. Kvadratiska grindstolpar av murad kalksten. På stödmuren på var sida om ingången är en gjutjärnsurna märkt Byarum placerade. (4) Ingång markerad av kvadratiska stolpar av huggen granit. Grindar saknas. De båda sistnämnda ingångarna leder in till kyrkogården från en parkeringsplats utanför kyrkogården i nordost.

I norr: Två öppningar utan grindar i trästaketet. Den ena för körväg till område med komposter och den andra för promenadstig.

I väster: I anslutning till Heliga Korsets kapell. Kyrkogården saknar här omgärdning och därför finns inte heller någon markerad ingång. I anslutning till kyrkogårdsförvaltningens kontor, vaktmästeri, garage m.m finns en ingång till kyrkogården.

NORRA KYRKOGRÅDEN

Karta över Norra kyrkogården.

Vegetation

Trädkrans: En tydlig trädkrans av lind finns runt den äldsta delen av kyrkogården.

Övrigt: På den äldsta delen av kyrkogården växer lind, ek, hagtorn – som träd och som häckar – hängalm, tuja, idegran och buxbom

Norra kyrkogården: Pelarekar, hagtorn, björk, lind, hagtornshäckar och hängalmar

Skogskyrkogården: På kistgravsområdet finns lind, björk och oxel samt häckar av tuja, avenbok, ölandstok, spirea och buxbom medan det på urngravsområdet växer tallskog, enstaka björkar, rhododendron och lagerhägg

1995 års utvidgning: Ek, björk, tall, pil, måbär, perenner m.m.

Muslimska: Hassel, oxel, idegran, måbär m.m.

Se vidare i beskrivningarna av de olika delarna.

Gång i nord-sydlig riktning mellan kvarteren 1B-1G och kvarteren 2B-2D på kistgravsområdet som anlades på 1930-talet. (KI Norra kyrkog 102)

Minneslunden (KI Norra kyrkog 079)

Gångsystem

Norra kyrkogården: Gångar belagda med grus som dels löper runt hela området och dels strålar in mot kapellet.

Skogskyrkogården: Kistgravsområdet har ett strikt rätvinkligt gångsystem i nord-sydlig och öst-västlig riktning medan urngravsområdet har ett friare gångsystem. Även här är gångarna belagda med grus. Inne i urngravskvarteren finns mindre gångar belagda med kalkstensplattor.

1995 års utvidgning: Ett slingrande gångsystem som binder samman kyrkogården och avgränsar de olika gravkvarteren. Gångarna är belagda med grus.

Gravvårdstyper

Eftersom Norra kyrkogården brukats sedan tidigt 1900-talet utgör gravvårdarna en provkarta av gravstensmodet under ca 100 år. Det omfattar allt från höga, stående gravvårdar från tidigt 1900-tal sida vid sida med enkla träkors från samma tid, till moderna gravvårdar i sten och glas som kan brukas av flera familjer. I utformningen av de äldre gravvårdarna har inspirationen hämtats dels från nationalromantiken och dels från klassicismen. De nationalromantiska dragen syns i gravvårdar med osymmetriska krön och ”råa” stenytor som ska föra tankarna till runstenar. De klassicistiska dragen är symmetriska vårdar med dekor i form av kolonner och pilastrar, lagerkransar m.m. De klassicistiska influenserna i utformningen av gravvårdarna lever kvar under en stor del av 1900-talet men är mest framträdande under 1930-1950-talen. Därefter blir gravvårdarnas utformning och dekor allt enklare. Vanliga typer av dekor under 1960-80-talen är kors, soluppgångar, enkla blomsterlingor och tallskogsdungar. Materialet är framförallt granit av olika slag. Det är

slående hur få gravvårdar av andra material som finns på kyrkogården. Ett fåtal gravvårdar av trä, metall, sandsten, kalksten eller marmor finns. Majoriteten av gravvårdarna är stående men i vissa områden dominerar liggande gravvårdar. På den äldre delen av kyrkogården har flera av gravplatserna, både köpegravar och linjegravar, kvar sin ursprungliga utformning med grusbeläggning och omgärdningar av olika slag. Att ange den dödes yrkestitel är vanligast på den äldsta delen av kyrkogården. På de modernaste gravvårdarna förekommer att man dekorerat vårderna med något som knyter an till den dödes yrke eller intressen t.ex. en fotboll eller en notslinga. Att ange var den döde bott är, som på de flesta stadskyrkogårdar, ovanligt. I en stad identifierar man sig inte som på landet med en specifik gård eller by.

Se vidare i beskrivningarna av de olika delarna.

Minneslund

Minneslundan, ritad 1988 av arkitekt Tommy Eriksson, är placerad i Skogskyrkogårdens sydvästra del. En gång av smågatsten leder in till minneslundan från nordost och sydväst. Vid ingångarna ligger en natursten med texten minneslund. Inne i minneslundan går den stensatta gången runt en yta med en damm med näckrosor, planteringar och plats för besökarnas blomstervaser. I söder avskärmats platsen av en rhododendronhäck. Här finns bänkar och skåp för ljus av svartmålat smide. Områdets norra del utgörs av en gräsyta med enstaka tallar och granar.

Byggnader

Norra kapellet

Beläget på Norra kyrkogården. Kapellet ritades av J. F. Olson och stod klart 1911. Byggnaden är utförd i historiserande stil och har en putsad fasad avfärgad i vitt. Taket är täckt med glaserat tegel och kröns av en kopparklädd spira. Kapellet brukas inte idag och för närvarande funderar man på hur man ska använda det i framtiden.

Skogssalen och gamla krematoriet

Även denna byggnad ritades av J. F. Olson. Kapellet stod klart 1935 och rymde förutom samlingssal också Kalmars första krematorium. Skogssalen, som ursprungligen kallades Skogskapellet, låg i det nordvästra hörnet av den del av kyrkogården som tillkom på 1930-talet. Den rektangulära byggnaden med ljusa, putsade fasader och sadeltak belagt med koppar vilar på en hög stensockel. Murytorna är enkla och odekorerade men i söder vid huvudingången finns en klassicistiskt inspirerad portik och gavelröste dekorerat med ett förgyllt allseende öga. Skogssalen används idag främst av icke kristna samfund samt för konfessionslösa minnesstunder. Krematoriet togs ur bruk när ett nytt krematorium i anslutning till Heliga Korsets kyrka stod klart.

Heliga Korset kyrka

Heliga korsets kyrka samt ett nytt krematorium byggdes 1961 efter ritningar av arkitekterna Gustaf Birch-Lindgren och Rudolf Holmgren. Byggnaden består av flera olika byggnadskroppar med olika höjd, utformning och fasadmaterial som guldfärgat tegel, vita marmorplattor och puts. Stilen är typisk för 1960-talet med olika material, platta tak och det dominerande entrépartiet i trä och glas. Heliga Korsets kyrka ligger väster om Skogssalen med infart och parkering i anslutning till Kungsgårdsvägen.

Klockstapel

Klockstapeln byggdes 1963 och ritades av arkitekt Rudolf Holmgren. Den står i sydvästra hörnet av den del av kyrkogården som tillkom på 1930-talet. Stapeln är byggd av trä och täckt med kopparplåt.

Skogssalen från söder. (KI Norra kyrkog 232)

Heliga Korsets kyrka från sydväst.
(KI Norra kyrkog 230)

Kontor, vaktmästeri m.m.

Byggnader för vaktmästeri, arbetsrum för kyrkogårdens och kyrkans anställda, förråd m.m. finns dels söder om Heliga Korsets kyrka och dels väster om Norra kyrkogården. De har byggts och byggts till vid olika tidpunkter för att fylla de behov som uppstått.

Övrigt

I flera av träden på Skogskyrkogården hänger fantasifulla och färgglada fågelholkar. De är gjorda av elever på estetiska programmet på Jenny Nyströmskolan.

Beskrivning av enskilda områden med kulturhistorisk bedömning

Norra kyrkogården (Kyrkogårdens äldsta del)

Allmän karaktär

Med benämningen Norra kyrkogården menas här den äldsta delen av kyrkogården från 1911. Norra kyrkogården är en anläggning vars noggranna ordning till viss del har dolts av en oregelbunden struktur. Kyrkogården uppvisar flera tidstypiska stildrag som utmärker den klassicistiska kyrkogården t.ex. alléerna som omger de viktigaste gångarna och de noga avgränsade kvarteren. Däremot avviker anläggningen när det gäller gångsystem och kvarterens oregelbundna form. En gång följer kyrkogårdens omgärdning och från denna går gångar in mot kyrkogårdens centrum där kapellet ligger. Tre större gångar markeras av alléer av lindar medan det utmed flertalet av övriga gångar har planterats lindar på en av gångens sidor. Genom två av kvarteren löper också gångar genom kvarteren. Samtliga kvarter är oregelbundna till formen, men flertalet är ordnade på det sätt som tidigare beskrivits. De kvarter som avviker från denna struktur är kvarter 1, 6, 6U, 11 och 12. Kvarter 6U är ett urngravsområde. I kvarteret har gravplatserna placerats dels i en ram vänd in mot kvarteret och dels i mindre kvadratiska ytor. Gravplatserna omgärdas av låga buxbomshäckar och i kvadraternas mitt är prydnadsbuskar planterade. Kvarteren 1, 6, 11 och 12 rymmer endast köpegravar. De äldsta gravvårdarna från 1910-talet finns i kvarteren i kyrkogårdens östra del. Därefter har kvarteren successivt tagits i bruk. Den första urnsättningen i kvarter 6U gjordes 1932 och innebar då ett nytt inslag på kyrkogården. Linjegravarnas kronologi kan följas i kvarteren från 1911 till 1950 trots att det stora flertalet av linjegravvårdarna tagits bort. I en del fall har linjegravvårdarna lagts ner för att markera att gravplatsen inte är i bruk. I två av linjegravsområdena, i kvarteren 8A och 3, har enbart barn begravts. Det finns också spår av

ett äldre linjegravsområde för barn i kvarter 12. Hela kyrkogårdsområdet ger ett lummigt intryck med de höga äldre träden och häckarna som ramar in kvarteren.

Kvarter 3, Norra kyrkogården, från sydväst. På bilden syns också en av de vackra lindalléer som markerar huvudgången från kyrkogårdens ingång i söder fram till kapellet. (KI Norra kyrkog 024)

Kvarter 6B från sydväst. På bilden syns köpta gravplatser i kvarterets ytterkant och innanför häcken av hagtorn är ett av kyrkogårdens linjegravsområden. I fonden syns Norra kapellet. (KI Norra kyrkog 036)

Gravvårdstyper

Intrycket domineras av köpegravarnas höga, stående gravvårdar med nationalromantiska och klassicistiska stildrag eller låga, breda gravvårdar med klassicistiska stildrag.

Linjegravsområdenas vårdar är små och majoriteten är stående. Av de linjegravvårdar som idag ligger ner har flera tidigare varit stående men lagts ner till tecken på att gravrätten upphört. I kvarter 12 har gravplatser åter tagits i bruk och här finns fler moderna gravvårdar än i de övriga kvarteren. Gravplatser belagda med grus finns framförallt i kvarter 1, 2 och 10. Flertalet av dessa gravplatser har också kvar sin omgärdning i form av häckar, stenramar, staket eller pollare och kätting. Omramningar finns också kvar kring ett mindre antal gravplatser som satts in med gräs. Även en del linjegravar har kvar de små stenramar eller buxbomshäckar som omramar en planteringsyta. Materialet är främst grå och svart granit men även röd förekommer. Ett mindre antal gravvårdar av andra material finns. I kvarter 2 finns två gravvårdar i form av kors som satts samman av rör av metall. Här finns också två trävårdar. Trävårdar finns även i kvarter 10 och 12. I kvarter 9 finns en kalkstensvård i form av en sörjande kvinna i relief. En ovanlig gravvård i form av kors av koppar finns i kvarter 8. Här finns också ett svartmålat smideskors. I kvarter 9 står en gjutjärnsurna på en stensockel. Kullar täckta av murgröna finns i kvarteren 1, 2, 10 och 12. I samtliga kvarter är yrkestitlar vanliga. Det gäller framförallt bland de köpta gravplatserna men även enstaka linjegravar är försedda med titlar. Vanliga yrkestitlar är lärare, sjökaptan, köpman, ingenjör, lokförare samt mästare i något hantverksyrke. Till de mer ovanliga titlarna hör ställmakare, rörgångare, flaggmaskinist, slöjdhandlare, styckjunkare, lasarettssyssloman, telegrafkommissarie, jordbrukare, exekutionsvaktmästare och kronlots. Den dödes hemort anges sällan på gravvårdar i städer och så är det också på Norra kyrkogården. Endast på ca 10 gravvårdar anges den dödes hemort och då för att markera att den döde kommer från en mindre ort utanför Kalmar.

Gravplats belagd med grus, omgärdad av hagtornshäck och med ett antal gravkullar beväxta med murgröna. Det påkostade kontra.....(KI Norra kyrkog 007)

.....det enkla. En av linjegravvårdarna på linjegravsområdet i kvarter 8A. Området är ett av de två där barn begravts på linje. (KI Norra kyrkog 113)

Övrigt

På denna del av kyrkogården ligger bl.a. Kalmars förste stadsarkitekt och kyrkogårdens arkitekt J. F. Olson begravd. Här har även Axel le Grand som arrenderade Skälby och var involverad i arbetet med Norra kyrkogården tillsammans med sin familj en gravplats. Ytterligare ett bekant Kalmarnamn är möbelhandlare Severin Nilsson som grundade Severins möbler.

Kulturhistorisk bedömning

Norra kyrkogården utgör den äldsta delen av hela den kyrkogårdsanläggning som bär namnet Norra kyrkogården. Under hösten 2005 genomfördes en fördjupad kulturhistorisk inventering av denna del av kyrkogården. Kulturhistoriska bedömningar gjordes för varje enskilt kvarter samt för området som helhet. Inventeringen fastslog att kyrkogårdens kulturhistoriska värde bygger mycket på områdets struktur. Kyrkogården, som stod klar 1911, har en struktur med tydliga klassicistiska ideal, men uppvisar också en större frihet i utformningen. Förutsättningen för detta är områdets form som närmast kan beskrivas som en kvartscirkel. Denna form gav förutsättningen för gångsystemets och gravkvarterens utformning. Anläggningsformen är i det närmaste oförändrad sedan kyrkogården anlades och utgör idag en av de viktigaste delarna av områdets karaktär. Ett för anläggningstiden typiskt drag är att placera köpta gravplatser i gravkvarterens ytterkanter och linjegravplatser i dess mitt. Idag ger detta anläggningsdrag området ett tydligt socialhistoriskt värde. Gravvårdarna på Norra kyrkogården får sägas utgöra en provkarta över de typer av vårdar som varit vanliga under framförallt 1900-talets första hälft. Gravvårdar av smide eller metall ska införas på förvaltningens inventarieförteckning. Det gäller också den skulpterade kalkstensvården i kvarter 9. Trävårdar ska vårdas så att deras livslängd förlängs så långt möjligt. De gravplatser som än idag är belagda med grus, omgärdade på något sätt eller är smyckade med gravkullar klädda med murgröna utgör alla delar av kyrkogårdens utvecklingshistoria och de bör därför vårdas. I många av de enskilda gravvårdarna finns kulturhistoriska värden att beakta. För en mer detaljerad redogörelse för de kulturhistoriska värdena på Norra kyrkogården hänvisas till den fördjupade kulturhistoriska inventeringen som utfördes hösten 2005.

Beskrivning av Skogskyrkogården

Skogskyrkogården är belägen norr om Norra kyrkogården. Den utgörs av flera olika delar med olika karaktär och användningsområden. Nya företeelser har tillförts och anpassats efter

områdets utformning. Majoriteten av gravplatserna är anlagda för urngravar men ett större område närmast norr om Norra kyrkogården är anlagt för kistgravar. I den följande texten beskrivs de olika delarnas karaktär och utformning. För var och en av de olika delarna görs en kortfattad kulturhistorisk bedömning.

Kvarter 1A och 2A

Allmän karaktär

Utmed gränsen mot Norra kyrkogården är ett band av häckomgärdade ytor för urngravar placerade. Norr om dessa gravar går en gång och två rader av ryggställda gravvårdar för kistgravplatser med häck av avenbok emellan. Utmed gången är oxlar planterade. Kvarter 1A utgörs av en mindre del längst i öster i anslutning till kvarter 1. Kvarter 2A utgörs förutom av de ovan beskrivna typerna av gravplatser av två områden med ryggställda gravvårdar med häckar av spirea eller jasmin. Här är majoriteten av gravvårdarna vända mot norr eller söder. Urngravarna är placerade inom ytor som antingen är helt omgärdade av häckar av avenbok eller är öppna mot gången i norr. Ytorna är indelade i rutor med hjälp av gångar belagda med kalkstensplattor och låga buxbomshäckar som omgärdar varje gravplats. Hela urngravsområdet sluttar svagt mot norr. Den äldsta gravvården är en urngrav från 1946 i kvarter 1A. Bland urngravarna dominerar gravvårdar från 1950- 60-talen medan vårdarna på kistgravsområdet främst är från 1980- och 90-talen.

Kvarter 1A från väster. I kvarter 1A och 2A är urngravarna ordnade i rum som skapas av häckar vartannat öppet och vartannat slutet. Häckar av avenbok ramar in. (KI Norra kyrkog 145)

Ett av de öppna rummen för urngravar i kvarter 2A. Gravplatserna är belagda med grus och omgärdade av buxbomshäckar. Gångarna är belagda med kalkstensplattor. Stående gravvårdar är placerade längst in. (KI Norra kyrkog 158)

Gravvårdstyper

Majoriteten av gravvårdarna i kvarteren är låga, rektangulära gravvårdar. De äldre av dessa har ibland drag hämtade från antikens tempel medan de yngre gravvårdarna har en enklare utformning och dekor. På urngravsområdet är majoriteten av gravvårdarna liggande och flertalet av dem är i form av kvadratiska hållar. Placeringen av stående och liggande gravvårdar förefaller vara strikt ordnat inom de olika ytorna. Majoriteten av dessa gravplatser är belagda med grus och omgärdade av låga buxbomshäckar. Gravvårdarna är framförallt av grå och svart granit men även röd förekommer. I kvarter 2A finns en vård i form av en gjutjärnsurna, ett kors av plåt och ett av trä, tre vårdar av kalksten och fyra av sandsten. Bland de äldre gravvårdarna är titlar relativt vanliga. De vanligaste är lokförare, sjökaptän, verkmästare, byggmästare och kyrkoherde. Därutöver förekommer t.ex. titlar som sjöingenjör, trafikbilägare, fyrmästare, kontorschef, tillsyningsman, prokurist och modellör.

Övrigt

I västra delen av kvarter 2A är ett kors av metall, dekorerat med färgat glas uppställt.

På några av de yngre gravvårdarna i kvarter 2A har fotografier av den döde applicerats på stenen. Detta har tidigare inte varit vanligt på svenska kyrkogårdar men man kan idag se det på gravvårdar över personer med invandrabakgrund. I kvarter 2A förefaller det dock vara personer med svensk bakgrund som tagit till sig det här bruket.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteren består av två olika delar, gravplatser för urnor och gravplatser för kistor. Av dessa båda är det området för urngravplatser som har en egen anläggningsform. För att områdets karaktär ska bevaras är det viktigt att denna form med häckomgärdade ytor, omväxlande stående och liggande vårdar, grusbeläggning, kalkstensbelagda gångar och omgärdande buxbomshäckar bevaras.

Kvarter 1B-3 (utom 2A)

Allmän karaktär

I kvarteren 1B-1G samt 2B, 2C, 2D och 3 är samtliga gravvårdar placerade i långa rader i nord-sydlig riktning. Mellan majoriteten av raderna av gravvårdar är häckar planterade. I kvarteren 1B-1G består häckarna av tuja utom längst i väster där den utgörs av avenbok. I kvarter 2B är gravvårdarna ryggställda mot häckar av tuja, avenbok eller spirea. Häckar saknas i kvarteren 2C och 2D. Dessa båda kvarter är linjegravsområden. Gravvårdarna i dessa båda kvarter är antingen ryggställda eller placerade i rader vända mot öster. I kvarter 3 är gravvårdarna ryggställda mot häckar av ölandstok. Raderna i kvarterets ytterkanter har gulblommande ölandstok och de båda inre raderna vitblommande ölandstok. I en av de sistnämnda raderna är också oxlar planterade. Samtliga gravvårdar i kvarteren är vända mot öster eller väster. Den äldsta gravvården från 1949 finns i kvarter 2C. Kvarteren har brukats kontinuerligt fram till idag. Åldersstruktur varierar men totalt sett dominerar gravvårdar från 1950- och 60-talen.

Gravvårdstyper

Majoriteten av gravvårdarna är antingen låga rektangulära eller något högre, ca 80 cm-1 m, och smala. Utformning är enkel och dekoren utgörs vanligen av kors, uppstigande solar eller enkla blomstergirlander. Ett undantag utgör ett mindre antal höga smala gravvårdar i västra delen av kvarter 2. Här har man hämtat inspiration från 1800-talets gravvårdar. Här finns t.ex. repliker av sandstensvårdar med pinjekottar, här dock gjorda i granit. I kvarteren 2C och 2D finns främst liggande gravvårdar. Av det fåtal stående gravvårdar som finns i dessa båda kvarter är flera i form av kors. Majoriteten av gravvårdarna är av grå granit men även svart och röd förekommer. I kvarter 1E finns en vård av trä och en av kalksten, i kvarter 1G en av sandsten, i kvarter 2B två av sandsten, i kvarter 2D en av marmor och i kvarter 3 en av kalksten. Gravvårdar med yrkestitlar förekommer i samtliga kvarter utom kvarter 1E. Flest titlar finns i kvarteren 1B och 1G samt 2B. De vanligaste titlarna är sjökaptän, ingenjör, köpman, disponent, frisörmästare, kantor, agronom, överkonstapel och hemmansägare. Förutom dessa finns även titlar som charkuterist, flaggunderofficer, möbelsnickare, skorstensfejare, frälsningssoldat, evangelist och församlingssystemer.

Kvarter 1B-1E med kvarter 1B närmast i bild.
(KI Norra kyrkog 146)

Gravvård i granit som efterliknar 1800-talets gravvårdar
av sandsten dekorerade med pinjekottar.
(KI Norra kyrkog 165)

Övrigt

I kvarter 2D finns en liggande gravvård över steurman Karl Büttner död 1963. Texten på tyska lyder "Ist auf see geblieben. Er ruhe im frieden".

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteren 1B-3, utom 2A, är ett tidstypiskt kistgravsområde från mitten av 1900-talet. Gravvårdarna är placerade i ryggställda rader med olika typer av häckar emellan. De långa raderna med gravvårdar bryts inte, utan skapar ett mycket långsträckt perspektiv. I kvarteren 2C och 2D finns den kronologiska fortsättningen på de linjegravsområden som börjar på Norra kyrkogården. I den västra delen av kvarter 2 finns ett mindre antal gravvårdar som genom sin utformning och dekor knyter an till gravvårdar från slutet av 1800-talet.

Kvarter 6, 7, 10 och 11

Allmän karaktär

Samtliga fyra kvarter är urngravsområden men med något olika karaktär. Ett gemensamt drag för alla fyra är dock växtligheten som domineras av tallar, enstaka björkar, rhododendron och lagerhägg. Alla fyra är också insådda med gräs. I kvarter 6 och 11 är gravplatserna placerade i raka eller bågformade rader med gångar av kalkstensplattor emellan. Båda kvarteren avgränsas i samtliga riktningar av grusgångar och de genomkorsas också av en större grusgång. Buskagen av rhododendron och lagerhägg delar upp kvarteren i olika långsträckta ytor. Gravvårdarna är vända mot gångarna. Närmast gångarna är oftast en eller två rader med liggande gravvårdar och därpå följer en eller flera rader med låga, stående gravvårdar. Kvarteren 7 och 10 är omgivna av en uppbyggd jordvall som in mot kvarteret stöds av en låg mur av kalksten. Båda kvarteren är med hjälp av smala grusgångar uppdelade i fyra delar som i sin tur är indelade i flera små rum med olika former. De smala grusgångarna, en från varje väderstreck, leder in i de båda kvarteren mitt och möts vid en markerad centralplats. I kvarter 7 utgörs den av en liten damm med fontän samt planteringar med perenner och i kvarter 10 av ett kar av murad kalksten omgivet av planteringar. I de östra delarna av kvarter 7 finns större sammanhängande buskage av rhododendron och lagerhägg som bidrar till rumskänslan. Rhododendron finns även i den västra delen av kvarter 7 och i kvarter 10 men dessa planteringarna är mindre vilket gör att man i de här delarna av kvarteren får överblick. Kvarter 10 är det äldsta av urnkvarteren och det som har den mest särpräglade utformningen. Låga häckar av buxbom är planterade i rader, vinklar och bågar. Framför dessa är liggande gravvårdar placerade. Även utmed stödmuren runt kvarteret är gravplatser placerade. Dessa

markeras av en platta i muren och gravplatsernas planteringar avgränsas av låga buxbomshäckar. I kvarter 7 är gravvårdarna placerade i rader. Liggande gravvårdar är placerade närmast gångarna och bakom dem rader med stående gravvårdar. Samtliga gravvårdar är vända mot gångsystemet. Mindre gångar i kvarteret är belagda med kalkstensplattor.

Ingång till kvarter 10 från öster. På bilden syns en del av de buxbomshäckar som är planterade i olika formationer. (KI Norra kyrkog 200)

Södra delen av kvarter 7 från väster. Till höger i bild syns jordvallen och den mur av kalksten som omgärdar kvarteret. (KI norra kyrkog 188)

Gravvårdstyper

Två typer av gravvårdar dominerar i de fyra kvarteren. Det är låga stående vårdar samt liggande vårdar. I kvarter 10 finns liggande vårdar men också vårdar i form av plattor som är fästa på den låga stödmuren av kalksten som omger kvarteret. Det är i kvarter 10 som områdets äldsta gravvårdar finns. Två gravvårdar är från 1937, en från 1940 och en från 1943. Troligen är dock fler av samma ålder. Flera av gravvårdarna berättar bara att platsen är en familjegrav utan att ange årtal. De daterade vårdarna tyder på att majoriteten av gravvårdarna är från 1950-talet. I kvarter 7 är den äldsta gravvården från 1959 och en kronologisk linje går att följa till 1975. Några av de äldsta gravvårdarna är enkla liggande plattor av sten. Dessa markerar gravplatserna för ett mindre linjegravsområde för urnor från 1950-talet. Efter kvarter 7 togs kvarter 6 i bruk 1973 och här kan man följa kvarterets framväxt till 1983. Kvarter 11 togs i bruk 1985 och den yngsta vården är från 2001. I de äldre kvarteren har nya gravsättningar i familjegravar gjorts. Flera gravrätter har också återgått och nya gravvårdar tillkommit, vilket gör att det finns gravvårdar av yngre datum i samtliga kvarter. Materialet är främst grå och röd granit men även svart förekommer. Ett fåtal gravvårdar av andra material förekommer. I kvarter 6 finns två smideskors, ett kors av metall samt en vård av glas och smide placerad på en stensockel. Ett smideskors och en kalkstensvård med mässingsplåtar finns i kvarter 11. Flest vårdar av andra material än granit finns i kvarter 10. Det är främst de plattor som är fästa vid stödmuren som t.ex. kan vara av marmor eller sandsten.

Södra delen av kvarter 11. Närmst gången är rader av liggande vårdar placerade och därefter rader med stående vårdar. (KI Norra kyrkog 173)

Ett av de rum som skapats med hjälp av rhododendron och lagerhägg. Västra delen av kvarter 6. (KI Norra kyrkog 176)

Kulturhistorisk bedömning

Området får sägas rymma ett äldre och ett yngre skikt, kvarter 10 och 7 respektive 11 och 6. Mellan de äldre och yngre kvarteren kan man se en utveckling mot en större enkelhet. I de äldre kvarteren, i synnerhet i kvarter 10, har mer växtlighet planterats, främst buxbom, för att skapa en spännande oregelbundenhet. De båda kvarteren omgärdas av uppbyggda jordvallar med stödmurar av kalksten in mot kvarteren. Denna anläggningsform är ovanlig på kyrkogårdar i Kalmar län. I kvarter 7 kan man, i synnerhet i de östra delarna, se en övergång mot de anläggningsdrag som finns i kvarteren 6 och 11. Dessa båda yngre kvarter har en enklare plan. Rhododendron och lagerhägg har fått växa till stora buskage som skapar slutna rum. Att inte ha överblick över hela området skapar spänning. Båda typerna får dock sägas vara typiska för sin tid. I det fortsatta bruket av området är det därför önskvärt att bevara områdenas anläggningsform och att gravvårdarna även fortsättningsvis ges ett lågmälat uttryck. Av de fyra kvarteren rymmer i synnerhet kvarter 10 höga kulturhistoriska värden genom sin form och karaktär. Kvarteret är ett av de äldsta urngravsområden på kyrkogården. Det är därför önskvärt att växtlighet, murar och gångar bevaras samt att nya gravvårdar anpassas efter befintliga vårdar.

Utvidgningen 1995 samt den muslimska begravningsplatsen

Allmän karaktär

Den nya delen av kyrkogården har fått en än friare utformning än den äldre delen av Skogskyrkogården. Hela området sluttar inåt och i centrum finns en damm och ett konstverk av Liselott Henriksen. I flera av kvarteren har olika typer av planteringar gjorts och i flera kvarter har man även lämnat tallar, ekar och björkar. Häckar t. ex av måbär har planterats för att skärma av delar av kvarter. De områden som hittills tagits i bruk är kvarter 17-22 i områdets västra och nordvästra del. Gångsystemet fungerar som avgränsning av kvarteren och är mjukt slingrande. Gångarna är belagda med grus. Parkbänkar har placerats ut på särskilda platser belagda med smågatsten. I de kvarter som tagits i bruk, 16-22, är gravvårdarna vända mot söder. Ett kvarter i anslutning till områdets västra ingång är avsatt för en utställning av nya typer av gravvårdar. I områdets nordöstra del ligger den muslimska begravningsplatsen. Den avskiljs från den övriga kyrkogården av en häck av måbär samt, längst i söder, även buskage av hassel. I norr och öster är hassel, oxel m.m. planterade på den jordvall som avgränsar kyrkogården mot Norra vägen. En grusgång leder in i området. Mitt i området finns en plats belagd med smågatsten. Här finns också en katafalk av granit. Idag är ett fåtal

gravplatser tagna i bruk. De är placerade utmed häcken mot kyrkogården och vända in mot öster.

Ett av kvarteren för kistor i norra delen av området som anlades 1995. Kvarter 18 från väster. (KI Norra kyrkog 214)

Ett av urngravsområdena med gemensam gravvård i kvarter 22. Vårdarna är granitpelare som kröns av glaskulor och svartmålade järnband. (KI Norra kyrkog 223)

Gravvårdstyper

Kvarteren 16-18 samt delar av kvarter 22 används som kistgravplatser. Här är gravvårdarna stående. Kvarteren 19-20 rymmer urngravar. Här är majoriteten av gravvårdarna liggande medan låga, stående gravvårdar dominerar i kvarter 22. Bland de liggande gravvårdarna finns flera naturstenar. Materialet är främst granit av olika färg, främst röd och grå. I kvarter 22 finns en gravvård av glas. Kvarter 21 och 22 är anlagda som urngravsområden med gemensamma gravvårdar. Vårdarna i kvarter 21 och 22 är i form av pelare av granit. På pelarna har små plåtar med uppgifter om den döde placerats. Runt pelarna finns en grusad yta eller en planteringsyta som avgränsas av smågatsten. Här kan man placera blomvaser. Den dödes urna har gravsatts inom en gräsyta i anslutning till pelaren. I kvarter 22 är pelarna dekorerade med klot i grönt eller blått glas. Över kloten går band av svartmålat smide. På två pelare står skivor av blått glas som hålls på plats av band av svartmålat smide. De äldsta gravvårdarna i området är från år 2000. Endast en yrkestitel, skogsmästare, finns men i några fall har gravvården försetts med en bild som berättar om den dödes yrke eller intresse. En av urngravvårdarna har dekorerats med en skulptur av en fågel gjord av armeringsjärn.

Övrigt

I det nyanlagda området finns en damm och i anslutning till denna en installation i sten och glas. Konstverket har namnet "Möten" och är gjort av konstnärinnan Liselotte Henriksen. Konstverket tillkom 1999 då kyrkogården invigdes. Det skänktes till kyrkogården av Kalmar kyrkliga samfällighet och Sällskapet Dryaden.

Kulturhistorisk bedömning

Denna del av kyrkogården utgör ett tydligt, modernt tillägg. Här finns flera nya företeelser t.ex. den muslimska begravningsplatsen och urngravsområdena med gemensamma gravvårdar. Anläggningsformen gör att besökaren upplever denna del av kyrkogården som friare. Ambitionen har varit att inte bara skapa en begravningsplats utan också att ta fasta på kyrkogården som en grön oas i stadsmiljön. Den anlagda dammen i områdets västra del utgör ett tydligt centrum. På Norra kyrkogården utgjorde kapellet ett centrum som förknippades med andlighet. Idag är det naturen som av många människor ses som förknippad med

andlighet. Många söker idag stillhet och möjlighet till eftertanke i naturen inte i en byggnad. Man har också genom en utställning av moderna gravvårdar i olika material tagit initiativ till ett nytänkande när det gäller utformningen av gravvårdar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET

Norra kyrkogården, som togs i bruk 1911, låg ursprungligen utanför Kalmar stad. Under 1900-talet har Kalmar vuxit kraftigt och det gör att kyrkogården idag ligger som en grön oas mellan bostadsområden och trafikleder.

När Södra kyrkogården i anslutning till slottet mot slutet av 1800-talet började bli fullbelagd påbörjades arbetet med att anlägga en ny begravningsplats norr om staden. Uppdraget att ta fram ritningar gick till stadsarkitekten J. F. Olson. Han var verksam som Kalmars förste stadsarkitekt och har ritat flera välkända byggnader såväl i Kalmar som i omgivande städer och samhällen. Begravningsplatsen fick formen av en kvartscirkel vilket skapade förutsättningarna för den anläggningsform som platsen fick. Gångsystemet kom att anläggas runt hela området och strålar in mot platsens självklara centrum där kapellet ligger. Detta gör att gravkvarteren har en oregelbunden form. De ovan beskrivna förutsättningarna bröt mot tidens typiska utformning av kyrkogårdar som var starkt präglade av klassicistiska ideal. Några av de klassicistiska idealen finns även på Norra kyrkogården i form av noga avgränsade kvarter och gångar markerade av alléer. I kvarterens ytterkanter iordningställdes köpta gravplatser medan kvarterens inre avsattes för linjegravsområden. Den äldsta delen av Norra kyrkogården har i stort sett behållit sin ursprungliga anläggningsform. Ett undantag är dock kvarter 6U som i början av 1930-talet iordningställdes för urngravar.

Den första utvidgningen av kyrkogården gjordes i slutet av 1930-talet norr om det befintliga området. Detta område fick namnet Skogskyrkogården. Här iordningställdes dels ytor för kistgravar och dels för urngravar. Området för kistgravar är typiskt för tiden. I detta område finns den kronologiska fortsättningen på de linjegravsområden som börjar på den äldre delen av kyrkogården. Kvarteren som iordningställdes för urngravar är utformade på tre olika sätt. Det äldsta kvarteret är kvarter 10 som tillsammans med kvarter 7 ligger innanför en jordvall som stötts av en kalkstensmur. Med hjälp av växtlighet t.ex. buxbom och rhododendron skapas serier av oregelbundna ytor. Betydligt striktare är ordningen i kvarter 1A och 2A som med hjälp av häckar av avenbok indelats i två typer av rum, det ena öppet och det andra slutet mot gångsystemet. Gravplatserna här är, liksom i kvarter 6U på Norra kyrkogården belagda, med grus och omgärdade av låga buxbomshäckar. I kvarteren 6 och 11 är stävan mot den utpräglade skogskyrkogården tydlig. Tallskogen är tät och kompletteras med höga buskage av rhododendron och lagerhägg som delar in området i olika rum. I nordvästra hörnet av området från 1930-talet byggdes Skogskapellet, idag Skogssalen. Här iordningställdes Kalmars första krematorium. I det fortsatta bruket av kvarteren är det önskvärt att varje områdes särprägel bevaras och att urngravsområdena får behålla sin låga profil.

Den senaste utvidgningen gjordes 1995 norr om Skogskyrkogården. Området är ett tydligt modernt tillägg som rymmer nya företeelser som en muslimsk begravningsplats och urlund med gemensamma gravvårdar. I dagsläget är det kvarteren i områdets västra och nordvästra del som tagits i bruk och stora delar av området är ännu outnyttjat.

Genom de olika utvidgningarna av kyrkogården kan man följa hur synen på utformningen av kyrkogården förändrats under 1900-talet. Från den klassicistiskt inspirerade kyrkogården med tydliga sociala skillnader, via skogskyrkogården där enkelhet och jämställdhet var ledorden till dagens moderna kyrkogård som betonar individens valfrihet och platsen olika funktioner. En förändrad syn på döden och sorgearbetet har påverkat de här förändringarna.

Eftersom kyrkogården brukats under stora delar av 1900-talet finns här en stor variation av

gravvårdar. Allt från det tidiga 1900-talets höga, stående vårdar med nationalromantiska drag, över 1930- och 40-talens utpräglad klassicistiska vårdar till dagens låga, blankpolerade vårdar. Den största blandningen finns på den äldre delen av kyrkogården som brukats sedan 1911. De moderna vårdarna är dock i minoritet på denna del av kyrkogården. Typer av gravvårdar och gravplatser på den äldre delen av kyrkogården som bör uppmärksammas är bl.a. de höga stående gravvårdarna, vårdar av trä och metall, gravkullar klädda med murgröna, linjegravvårdarna från olika tider, gravplatsomgärdningar av olika slag både av köpta och allmänna gravplatser samt den konsthistoriskt värdefulla kalkstensvården i kvarter 9 föreställande en sörjande kvinna. Den sistnämnda ska tillsammans med de äldre vårdarna av metall införas på kyrkogårdsförvaltningens inventarieförteckning. Trävårdarna ska vårdar så att deras livslängd förlängs så långt möjligt. Omgärdningar och grusbeläggningar ska bevaras som viktiga ledtrådar till kyrkogårdens historia. När det gäller de enskilda gravvårdarna hänvisas till den kulturhistoriska bedömning av vårdarna som gjordes i samband med den fördjupade inventeringen hösten 2005.

Även på de yngre delarna av kyrkogården finns flera olika typer av gravvårdar, men framförallt dominerar här låga rektangulära gravvårdar tillsammans med urngravsområdenas små ståenden eller liggande vårdar. Ett fåtal vårdar utmärker sig. Det gäller framförallt de vårdar i kvarter 2 som i några fall utgör kopior på vårdar från 1800-talets slut samt gravvårdar av andra material än granit.

Flera av gravvårdarna på kyrkogården rymmer lokal- och personhistoriska värden. Flera för Kalmars utveckling betydelsefulla personer är begravda på kyrkogården. På Norra kyrkogården vilar t.ex. kyrkogårdens upphovsman stadsarkitekt J. F. Olson. På många gravvårdar, i synnerhet på de äldre delarna av kyrkogården, är den dödes yrkestitel angiven. Dessa yrkestitlar berättar om stadens näringsliv och hur detta förändrats under 1900-talet. Att ange den dödes hemort är däremot, som på de flesta stadskyrkogårdar, ovanligt.

På samtliga delar av kyrkogården är växtligheten mycket betydelsefull. Träd, häckar och buskar är i samtliga områden viktiga delar av området karaktär och många gånger det som gör att ett område avviker från ett annat. Att långsiktigt vårda träd, häckar och buskar är därför mycket viktigt för att bevara en kontinuitet. Viktiga för området karaktär är också kapellen, klockstapeln, omgärdningar och då framförallt den höga tujahäcken, grindar och konstnärliga utsmyckningar.

Sammanfattningsvis:

- Norra kyrkogården i Kalmar åskådliggör på ett pedagogiskt sätt hur synen på kyrkogården och begravningskicket förändrats under 1900-talet.
- De olika tidsskikten med sina särpräglade anläggningsformer erbjuder en stor valmjlighet i utformningen av gravplatser och gravvårdar.
- Gravvårdarna utgör en provkarta över de typer av gravvårdar som varit vanliga under 1900-talet.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Kalmar kyrkoarkiv, förvarat i landsarkivet i Vadstena
Kalmar kommuns arkiv
Kalmar konstmuseums J. F. Olson-samling
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Lantmäteriet

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992
Hammarskiöld, Hans m.fl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001
Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling - Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985
Hammarström, Inger (red), Kalmar stads historia III, Karlshamn 1984
Kaibjer A, Koch E. Och Schött L (red), Stadsfullmäktige i Kalmar 1863-1962, Kalmar 1962
Karlsmo, Emelie, Rum för avsked, Riga 2005
Klintborg Ahlklo, Åsa, Mellan trädkrans och minneslund. Svensk kyrkogårdsarkitektur i utveckling 1940-1990, Borås 2001
Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999
Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983
Wadsjö, Harald (red), Gravkonst, Lund 1930
Wadsjö, Harald (red), Kyrkogårdskonst, Stockholm 1919

Muntliga uppgifter trädgårdingenjör Birgitta Linåker, arbetsledare Ove Nilsson och kyrkogårdsarbetare Leif Jungskär.